

Stipan Trogrlić

**SUPILOV NOVI LIST I JAVNO MNIJENJE U RIJECI
– UTJECAJ NA KATOLICITET OBITELJI**

Mr. sc. Stipan Trogrlić, Institut društvenih znanosti

Ivo Pilar Zagreb-Centar Pula

UDK: 94(497.53 RIJEKA)“1900-1914” + 07

NOVI LIST + 316.653 : [282 + 249]-058.8

Stručni rad

U pisanju «Novog lista-Riječkog novog lista» o crkveno-vjerskoj problematici, a posebno o ulozi Katoličke crkve u hrvatskom narodu, prepoznatljiva su tri razdoblja. U prve tri godine izlaženja (1900.-1903.) «Novi list» je, braneći pravaška načela o ujedinjenju hrvatskih zemalja, branio Katoličku crkvu i njezinu nacionalno-preporodnu ulogu među Hrvatima. U tom periodu nema nikakvog napisa koji bi makar i posredno doveo u pitanje katoličko učenje o braku i obitelji. Drugo razdoblje (1904.-1907.) obilježeno je prihvaćanjem liberalnih protukatoličkih stavova. Pa iako nigdje nema podrške europskom liberalnom zakonodavstvu o braku, koje negira božanski karakter braka i obitelji, «Novi list» je svojim neprestanim napadima na, više fiktivni nego stvarni, klerikalizam Crkve u Hrvatskoj unosi zabunu među čitatelje. Naime, prosječnom čitatelju teško je bilo lučiti radikalno-intransigentni katolicizam, na stranicama «Novog lista» poistovjećivan s klerikalizmom, od liberalnog i tolerantnijeg tipa katolicizma. Na taj način posredno je davao svoj obol rastakanju katoličkog poimanja obitelji. Treću fazu (1907.-1914.) karakterizira naprednjačka kritika ne samo «klerikalizma» nego Katoličke crkve kao takve. Otvoreno zalaganje za stvaranje nacionalne Crkve, po uzoru na pravoslavne Crkve u susjedstvu, zacijelo je utjecalo na marginaliziranje crkvenog učenja o braku i obitelji.

Ključne riječi: Novi list/Riječki novi list, Frano Supilo, katolicitet obitelji, klerikalizam, liberalizam, Anton Mahnič, Škrivanićev krug, Johanca Jeroušek.

* * *

UVOD

Supilov *Novi list* (dalje: NL), odnosno *Riječki novi list* (dalje: RNL)¹ osebujna su novinarska pojava i dragocjen izvor informacija kako za povijest novinarstva tako i za političke i idejne sukobe ne samo u gradu na Rječini nego i na širem hrvatskom prostoru. Idejna orijentacija spomenutih novina dobrim je dijelom odraz idejne orijentacije Supila kao njihovog glavnog urednika. Što se tiče odnosa prema Katoličkoj crkvi, NL/RNL prošao je put od pozitivnog gledanja na uloge Crkve u hrvatskoj povijesti i društvu do priklanjanja naprednjačkim napadima na sve katoličko. Za te su napade karakteristične tri stvari: optuživanje Katoličke crkve za klerikalizam tj. iskorištavanje vjere u političke svrhe, prozivanje Rima, kao središta katoličanstva, za sve hrvatske povijesne nedaće,² te poistovjećivanje klerikalizma s mračnjaštvom, zaostalošću i zaglupljivanjem.³ Ovakvi stavovi na stranicama NL-a počinju se primjećivati od 1903., sve su prisutniji od 1907., kad NL mijenja naziv u RNL, da bi svoju kulminaciju doživjeli posljednjih godina izlaženja (1912.-1915.).

Promjena odnosa NL/RNL i njihovog glavnog urednika prema Katoličkoj crkvi bila je uvjetovana primarno političkim programom, a ne idejno-svjetonazorskim stavom. Videći u njemačkom «Drang nach Osten» glavnu opasnost, kako za Hrvate tako i za sve nenjemačke narode, Supilo je smatrao da sve narode Austro-Ugarske

1 Po dolasku na Sušak 1899. Supilo je iza sebe imao osmogodišnje iskustvo uređivanja pravaške "Crvene Hrvatske" u Dubrovniku. Kao iskusnom i publicistički uspješnom pravašu, njegovi stranački kolege poslali su ga u Sušak i Rijeku sa zadatkom da poradi na jačanju pravaštva u novoj sredini. Supilo odmah preuzima uređivanje sušačke pravaške "Hrvatske sloge". No procjenivši da je "Hrvatska sloga" ostala "bez ideje i cilja", mijenja naziv novina u "Novi list" uvjeren da će novim nazivom i jasnijim idejama novine utjecati na jačanje pravaštva na Kvarneru te u Istri i Dalmaciji. U ožujku 1903. izdavanje "Novog lista" prebačeno je u Rijeku u kojoj su kao dijelu Ugarske bili na snazi liberalniji ugarski zakoni o tisku, za razliku od austrijskog dijela Monarhije u kojem je bila na snazi stroga cenzura. Od lipnja 1907. do zabrane 1915. novine izlaze pod nazivom *Riječki novi list*. Promjena naziva bila je povezana s financijskim poteškoćama i opasnošću zabrane izdavanja lista. Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 51-52.

2 U mjeri u kojoj su pokazivali animozitet prema Rimu i katoličkom univerzalizmu kao prirodnom protivniku hrvatskih partikularnih interesa u toj su se mjeri iskazivale simpatije prema pravoslavnim narodnim Crkvama kao čuvaricama i braniteljicama nacionalnih interesa svojih naroda. Smatrali su da bi i za Hrvate bilo najbolje prikloniti se pravoslavnom istoku i stvoriti nacionalnu Crkvu.

3 Pokret 3/1906, br. 130. Navedeno prema: Jure KRIŠTO, "Naprednjačka" kritika katolištva, *Hrvatski katolički pokret, Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu od 29. do 31. ožujka 2001.* (uredio: Zlatko MATIJEVIĆ), Zagreb, 2002., str. 297.

Monarhije treba okupiti u sprječavanju njemačkog «Dranga». Kako je «katolička Austrija», produžena ruka njemačke vanjske politike, uživala podršku određenih, u prvom redu hijerarhijskih, krugova Katoličke crkve u Hrvatskoj, trebalo je obračunati s političkom koncepcijom tih krugova. Pri tome se svaki javni nastup Crkve tumači kao klerikalizam.

Iako je ocjena Josipa Badalića o Supilu kao genijalnom i istovremeno nesretnom čovjeku koji «neprestano udara na svećenstvo, Crkvu, vjeru, Krista», čime je «zatrovao već čitavo Primorje»⁴ malo pretjerana, ipak se može reći da je konstanta u pisanju RNL-a traženje negativnosti u djelovanju Crkve kako bi se dokazala opravdanost napada na «zaglupljujući klerikalizam».

1. NL 1900.-1903. - doba uvažavanja Crkve

U dubrovačkoj «Crvenoj Hrvatskoj», čiji je osnivač i urednik bio od 1890. do 1899., Supilo se čudi pisanju «Dubrovnika»⁵ koji optužuje Hrvate da se vjerom služe u političke svrhe. «(...) Još se nikad nije našao Hrvat katolik koji je svoju vjeru nazvao hrvatsko-katoličkom vjerom; još nikad nijesmo čuli kakva župnika, koji je tumačio narodu o hrvatskoj crkvi, hrvatskoj vjeri, hrvatskom bogu i anđelima. Pa to je posve naravno, jer katolička vjera jest nešto internacionalno, stvar savjesti i božanstva, a ne politike. (...) Mogu li ovako govoriti Srbi? Pravoslavna vjera ne zove se danas svojim pravim imenom. Ona je u rukama lukavih političara postala sredstvom srpske propagande. Srpska vjera. Ko je pravoslavni taj je srpske vjere, taj ne može da bude drugo doli Srbin (...) Uvijek i svuda «srpsko» i to prvo srpski pa tek onda pravoslavni! I Srbi imaju obraza da pišu kako su oni (liberalni), ne služe se vjerom za politiku i kako je njima ‘brat mio koje vjere bio’.⁶

4 Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić, svećenik i pjesnik*, Zagreb, 1972., str. 182.

5 “Dubrovnik” – glasilo srpske stranke u Dubrovniku - počeo je izlaziti 1892. Prvi je urednik Kotoranin Stevo Vučević. God 1905. na mjesto glavnog urednika dolazi Franjo Fabris. Zabranjen je 1914. Josip HORVAT, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1993.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., str. 251-252, 329.

6 Fran Supilo, list “Crvena Hrvatska” – <http://hr.wikipedia.org/wiki/>

Prvih godina izlaženja NL je, zalažući se u prvom redu za pravaški politički ideal «ujedinjenja svih hrvatskih zemalja u kojima žive Hrvati i Slovenci»⁷ branio Katoličku crkvu te isticao njezinu pozitivnu ulogu u povijesti hrvatskog naroda. Akciju svećenika Jagetića g. 1900. da se hrvatska mladež posveti Presvetom Srcu Isusovu, dvanaestorica hrvatskih studenata s praškog sveučilišta okvalificirala su kao «pojačani klerikalizam». NL je osudio i kvalifikacije spomenute dvanaestorice studenata,⁸ da bi kasnije prihvatio njihove napade na Crkvu i njihovu definiciju klerikalizma.⁹

Kad je Marijan Kalić, sušački građanin., ponudio svoje zemljište za izgradnju župne crkve na Sušaku,¹⁰ s neskrivenim je zadovoljstvom NL pisao da će «Sušak unatoč svih poteškoća, koje se do sada izpopriječavahu ostvarenju izgradnje hrama Božjeg, u našem mjestu, ipak dobiti svoju crkvu».¹¹ U diskusiji za ili protiv gradnje uspinjače na Trsat, NL je pružio podršku tom projektu i to zbog velikog broja hodočasnika, koji prije odlaska u Loreto posjećuju trsatsko svetište.¹² I u drugim se napisima iz tog vremena o Crkvi i svećenicima govori s poštovanjem. List isto tako dokazuje neutemeljenost pisanja «Srbobrana» o katoličkoj promidžbi koja po svaku cijenu želi privući pravoslavne u krilo Katoličke crkve.¹³

Isto je tako NL nastojao obavijestiti svoje čitatelje o vjerskim funkcijama u crkvi sv. Vida za uskrsne i božićne blagdane. Za Uskrs 1900. čak je tiskan uskrsnji prilog u kojem se nastoji objasniti značenje tog najvećeg kršćanskog blagdana.¹⁴ List, uz ostalo, sa simpatijama prati kulturno-prosvjetni i vjerski rad «Naše sloge», prvih

7 NL br. 3, Sušak, 4. I. 1900., str. 1.

8 NL izražava nadu da «njihov napad na zaslužno hrvatsko svećenstvo i njihovu akciju neće imati nikakva utjecaja». Isto tako podsjeća studente da „katoličko svećenstvo u našoj zemlji nosi hrvatsku ideju (...) te se čudi “kako se mlada gospoda može nabacivati na ono najsigurnije uporište što održava i brani hrvatsku misao,“ NL, br 80, Sušak, 7. IV. 1900., str. 2.

9 Radilo se o jezgri kasnije Napredne omladine poznate po radikalnom obračunu s Katoličkom crkvom.

10 Više u: Emanuel HOŠKO, Neostvoreni planovi izgradnje župne crkve na Sušaku, Stoljetnica života i rada Milosrdnih sestara sv. Križa, Samostan Milosrdnih sestara sv. Križa i Adamić, Đakovo-Rijeka, 2005., str. 161-163.

11 NL, br. 75, Sušak, 2. IV. 1900., str. 3.

12 NL, br. 6, Sušak, 9. I. 1900., str. 3.

13 NL, br 150, Sušak, 5. VII. 1900., str. 2.

14 NL, br. 86, Sušak, 14. IV. 1900. Uskrsnji prilog.

novina u Istri na hrvatskom jeziku, kao i djelatnost nekih biskupa i svećenika.

U ovom razdoblju čitatelj nije mogao pronaći neki napis koji bi doveo u sumnju njegovo religiozno uvjerenje. Supilo i njegov list tada su još uvijek na crti pravaškog liberalizma koji uvažava nacionalno-preporodnu ulogu Crkve. Takav stav učvršćuje naklonost pape Lava XIII. Slavenima kao i njegovo suprotstavljanje njemačkoj vanjskoj politici. Iz navedenog se opravdano može zaključiti da NL u vremenu 1900.-1903. nije čimbenik koji bi stajao ili bilo na koji način pridonosio početcima dezintegracije katoličkog poimanja obitelji.

2. NL 1904.-1907. - borba protiv «klerikalizma»

Nakon Lava XIII., prijatelja Slavena i protivnika njemačke politike, na Petrovu je stolicu 1903. došao Pio X. Novi je papa udario novi pravac vatikanskoj vanjskoj politici. Približavanje Njemačkoj i podrška njezinoj vanjskoj politici te određeni animozitet prema Slavenima, kao i zatvaranje tek odškrinutih vrata Crkve pred izazovima liberalizma, kod Supila i drugih hrvatskih liberala stvaralo je mučan dojam da sve to pogoduje jačanju klerikalizma u čitavoj Austriji. A klerikalizam na hrvatskom prostoru, smatra Supilo, neophodno dobiva protunarodna obilježja.¹⁵ Uvjeren da je Katolička crkva u Hrvatskoj nakon održavanja Prvog katoličkog kongresa u Zagrebu 1903. nezaustavljivo krenula u pravcu izrazitog klerikalizma koji za konačan cilj ima stvaranje «klerikalne stranke», Supilo nastoji pokazati kako bi osnivanje takve stranke oslabilo ionako slabe narodne snage u borbi protiv stranih, u prvom redu mađarskih, posezanja prema Hrvatskoj.¹⁶

U nastojanjima oko formiranja klerikalne stranke u Hrvatskoj NL vidi dio širih planova austrijske politike iza koje stoji prijesto-

15 „Pod današnjim papom zavladao je u Vatikanu jezuitizam i klerikalizam. Obojica stavljaju vjeru u službu protuslavenske njemačke politike kojoj je danas glavni cilj Balkan. Na Balkan se ne može nego preko Hrvatske. Zato su sve sile uprli u nas. U Zagrebu, Dalmaciji i Bosni vide se pojave jednog složnog rada. Njegov direktni inspirator u narodu jest klerikalizam.” NL, br. 230, Rijeka 23. VIII. 1904., str. 2.

16 NL, br. 65, Rijeka 5. III. 1904., str. 1.

lonasljednik Franjo Ferdinand, «čovjek klerikalnog mišljenja». Cilj je klerikalnog pokreta u Austriji onemogućavanje mađarskog liberalizma i to zbog toga što je svaki klerikalizam po sebi protiv liberalizma, ali još više zbog toga što mađarski liberalizam sprječava centralizaciju Monarhije.¹⁷ To ne znači da je NL imao nekakve iluzije prema mađarskom liberalizmu u smislu političke suradnje s njim. Napokon, eksponent je tog liberalizma ban Khuen Hedervary koji je za vrijeme svog dvadesetogodišnjega banovanja upro sve snage da Hrvatsku pretvori u mađarsku županiju. Zato je Khuen «lažiliberlac». Taj njegov lažni liberalizam ne može prekriti ni činjenica da je u Pešti glasovao za civilni brak, a kanio ga je uvesti i u Hrvatsku.¹⁸ Zanimljivo je da NL ni u jednom trenutku ne selektira mađarski liberalizam na neprihvatljivi politički i prihvatljiviji antropološki. Nigdje nema naznake da su mađarski liberalni zakoni o civilnom braku nešto opravdano i prihvatljivo. Sve je to dokaz dominacije nacionalnog nad idejnim u Supilovu promišljanju hrvatske stvarnosti na početku 20. stoljeća.

U napadima na Mahničevu politiku radikalne «diobe duhova» te traženja protivnika i tamo gdje ga možda objektivno nije bilo, NL je odgovarao : »U vjeru nitko ne dira! I za to kao što za nju nije ozbiljne pogibelji ne treba ozbiljno uzeti njihove jadikovke (misli se na jadikovke iz Mahničevih «klerikalnih» redova, op. a.). Progonjeni i mučeni neće biti. Ali politika njihova mora da se prikaže i politikom suzbije».¹⁹ Čestim pozivanjem na Račkog i Strossmayera želi se naglasiti kako vjera i «napredna» politika mogu zajedno. Svećenici koji podržavaju narodnu politiku²⁰ ljudi su od formata, imaju svoje uvjerenje, za razliku od «zelota» iz Hrvatskog katoličkog pokreta

17 NL, br. 56, Rijeka, 25. II. 1904., str. 1-2.

18 NL, br. 65, Rijeka, 5. III. 1904., str. 1-2.

19 NL, br. 23, Rijeka, 23. I. 1904., str. 2.

20 Misim da sintagma „narodni svećenici“ zavrjeđuje posebnu pozornost. Povijesna bi znanost trebala odgovoriti na pitanje: je li tu sintagmu stvorila politika da bi označila svećenike koji podržavaju određenu politiku, za razliku od protivnika te politike, koje se onda lako svrstavalo u tabor „nenarodnih svećenika“, čak „neprijatelja naroda“. U novijoj hrvatskoj povijesti, od Mahniča do Stepinca, duga je lista svećenika stigmatiziranih kao „nenarodni“. No, po svemu oni su bili više narodni od onih koji su se priklanjali određenoj politici, uživali njene blagodati u koje je spadala i ona moralna kvalifikacija „narodni svećenici“.

opsjednutih snovima o političkom organiziranju. Zeloti i nesvjesno postaju oruđe u rukama stranih interesa.²¹

Na tragu diobe duhova svećenik Ivan Butković, kojeg je Mahnič poslao u Beč studirati filozofiju, s četvoricom istomišljenika 1903. istupa iz Hrvatskog akademskog društva (HAD) «Zvonimir» u Beču, u kojem su se počele gnijezditi liberalne ideje, i osniva Hrvatsko katoličko akademsko društvo (HKAD) «Hrvatska». Svoj potez Butković opravdava krizom koja je zahvatila «Zvonimir» kao posljedica prodora liberalnih ideja. Ne prihvaćajući Butkovićeve argumente, NL stvaranje «Hrvatske» tumači kao razbijanje jedinstva među hrvatskim studentima izvan domovine. Čak se Butkovića proziva zbog farizejštine jer pred javnošću denuncira «Zvonimira» kako bi se novoosnovano društvo prikazalo u što boljem svjetlu.²²

Na meti NL-a stalno su bili Mahničeva «Hrvatska straža» i Stadlerova «Vrhbosna» zbog njihovih «klerikalnih stavova». Kritizirano je Stadlerovo napuštanje kritičkog nastupa prema Beču i njegovo priklanjanje Mahničevoj struji. Sve je to za NL dio politike dirigitirane iz Vatikana koju vodi državni tajnik Rampola, a kojoj se priključuje krug svećenika oko biskupa Mahniča i Stadlera. Ta je politika bitno protunarodna.²³ Normalno je da je zbog navedenih stavova NL među katolicima iz Mahničeva Hrvatskog katoličkog pokreta doživljavao kao sredstvo sijanja nepovjerenja prema Rimu i širenja mržnje prema svećenicima.

Nema sumnje da je NL, čija se naklada u ovom vremenu penjala do 8000 primjeraka, pridonosio formiranju liberalnog protukatolicizma. Pa iako nigdje nema izravne podrške, čak ni spominjanja europskog liberalnog shvaćanja ili zakonodavstva o braku, osim u slučaju donošenja zakona o civilnom braku u ugarskom parlamentu, čitanje NL-a zasigurno je dovodilo u pitanje jedan tip katolicizma koji se radikalno zalagao za isticanje i poštivanje katoličkih načela u svim sferama društvenog života. Suprotstavljanje tom tipu katolicizma, a naglašavanje kako se nema ništa protiv Crkve kao takve, ipak je stvaralo zabunu kod čitatelja i pridonosilo stvaranju ambijenta ko-

21 NL, br. 23, Rijeka, 23. I. 1904., str. 2.

22 NL, br. 73, Rijeka 13. III. 1904., str. 1.

23 NL, br. 56, Rijeka, 25. II. 1904., str. 1.

jemu Crkva i njezine norme, pa i one na planu obiteljskog i bračnog morala, sve manje znače.

3. RNL 1907.-1912. - priklanjanje naprednjačkoj kritici katolicizma

Na početku 20. stoljeća na hrvatsku političku scenu stupa Napredna omladina, poznatija pod nazivom «naprednjaci». Bila je to «osebujna pojava na hrvatskom političkom horizontu koja je izrasla na terenu pripremljenom utjecajima europskih liberalnih gibanja».²⁴ Odlučni u obračunu sa svim tradicionalnim vrijednostima hrvatskog društva, a smatrajući Katoličku crkvu idejnim potpornjem tih vrijednosti, krenuli su u «kulturni» boj protiv «klerikalaca». Jedan od prvaka napredne omladine Milan Marjanović piše: «Naš čitav mladi pokret ne može si nitko ozbiljno zamisliti bez izrazite borbe protiv klerikalizma. To treba prije svega konstatovati: ova naime borba nije časoviti hir kojeg nas pojedinca, već izvire iz čitavog našeg naziranja na svijet. To je bitni dio naše duše (...) S njima nema kompromisa».²⁵ Iz «naprednjačkih redova potječe naziv «klerikalci», «klerikalizam», kao i onaj još pogrdniji «furtimaši» (varalice). Kod «naprednjaka» je borba protiv klerikalizma tj. zlouporabe vjere u političke svrhe uskoro prerasla u borbu protiv Crkve i vjere kao takve.

18. lipnja 1907. prestao je izlaziti NL, a počeo izlaziti «drugi hrvatski list» - RNL. Promjena naziva nije značila i promjenu orijentacije, tim više što je kormilo lista i dalje ostalo u rukama Frane Supila. Uz napade na klerikalizam sve se više piše o klerikalnom zaglupljivanju naroda, a zadire se i u dogmatsko-teološka pitanja. «Kao predstavnik jadranskog tipa hrvatske inteligencije, orijentiran na masonski tip liberalizma»,²⁶ Supilo je bez većih problema prihvaćao naprednjačke kritike Katoličke crkve i njezina učenja te potencirao negativne pojave u životu Crkve. Cilj je takvog pisanja dovesti u pitanje kredibilitet Crkve što ga je ona još uvijek uživala kod većine pučanstva.

²⁴ J. KRIŠTO, *n. dj.*, str. 289.

²⁵ Pokret, 3/1906., br. 130. Nav. prema: J. KRIŠTO, *n. dj.*, str. 297.

²⁶ Miroslav KRLEŽA, *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*, Zora, Zagreb, 1971., str. 197.

Podrška podizanju đakčkog doma u Pazinu 1900. godine²⁷ pre-tvorila se 1907. u osudu kad se doznalo kako Mahnič svoju podršku gradnji đakčkog doma uvjetuje da to bude katolički konvikt. Zanimljivo je razmišljanje RNL-a o konviktima kao odgojnim zavodima: «Konvikti su zatvorene kuće, ne odgajaju slobodne ljude, o tome je svaki pametan čovjek načistu. U konviktima se premalo radi, a previše moli. Ako se to može molitvom nazvati-ono mrmljanje riječi kroz drijem, poput kakve starice uz pletivo (...) Njemački znanstvenik, doktor filozofije, prava i medicine Forel u svojoj knjizi «Die Sexuale Frage» navodi da su konvikti poticaj i bastion perverznosti ili bole-snog djelovanja strasti čovječje. Nije li naravno ako se preporučuje da se konvikti isprazne i zatvore».²⁸ Mnogi su u konviktima zbog stipendije. A da bi zadržali stipendiju moraju se pokoriti sustavu koji se čini kao aždaja koja se vozi na kolima, a ta kola vuku svećenici, đaci, profesori, suci. Iako se iz aždaje širi «kužni zadah», svi ipak vuku jer se nadaju da će na kraju dobiti «zdjelu leće».²⁹

Na vijest da se u Rijeci kani izdavati katolički dnevnik RNL gleda kao na «furtimaško-frankovsku» rabotu koja za cilj ima pri-voditi Primorce u furtimaško-popovski tabor.³⁰ Članak «Ispoviest i njezina zloupotreba» prvo je izravno zadiranje u dogmatsko-teološko područje. Na osobnu ispovijed, u originalu «auricolarna», gleda se kao na sredstvo kontrole heretika u srednjem vijeku. U suvremeno se doba osobna ispovijed koristi da bi se držalo pod kontrolom one koji su se od Crkve udaljili i kritički gledaju na njezinu ulogu. Od penitenata ispovjednici, kao pokoru, traže da protiv onih koji ne sli-jede crkveni nauk poduzmu određene akcije. Primjerice, pitaju žene kako im muževi žive, pa ako ove kažu da su se muževi udaljili od Crkve, ispovjednik im daje upute što treba činiti da bi ga se držalo pod nadzorom.³¹

Crkva koristi dva načina da bi suzbila protuvjerski tisak i ne-moralne knjige: prvi je javni - publiciranje pobožnih knjiga, drugi je

27 Kao znak podrške gradnji đakčkog doma u Pazinu bilo je donošenje popisa onih koji su uplatili prilog za gradnju doma. NL, br. 12, Sušak, 9. I. 1900., str. 3.

28 RNL, br. 74, Rijeka 12. IX. 1907., str. 1.

29 *Isto.*

30 RNL, br. 104, Rijeka, 3. V. 1911., str. 3.

31 RNL, br. 107, Rijeka, 6. V. 1911., str. 1.

tajni - iskorištavanje ispovijedi. «Ispovjednik koji se najstrašnijim vječnim mukama grozi duši doznaje od nje najintimnije obiteljske tajne, da bi joj potom dao upute za rad za svetu katoličku vjeru. Ispovjednik je najmoćnije sredstvo u rukama Rima, moćnije od histeričnog propovjednika koji djeluje na mekana ženska srca». Zanimljivo je da je sve ovo izneseno u božićnom broju RNL-a. Dosljedni svom liberalnom stereotipu da nemaju ništa protiv vjere nego zloupotrebe vjere, u istom broju «čitateljima rimokatoličke vjere» čestitaju Božić. Samo što je osvrt na ispovijed učinjen na vidljivom mjestu na 2. stranici dok je božićna čestitka objavljena u kutu 3. stranice uz marginalnu rubriku «Iz mjesta i okolice».³²

Pojam «klerikalizam» proširuje se na sve javne akcije i manifestacije Crkve. Istarski svećenici, suradnici biskupa Mahniča, nazvani su klerikalnim agentima kojima je jedini cilj okovati narod klerikalnim gospodstvom.³³ Neke čisto vjerske akcije splitskog biskupa Carevića kao otvaranje lurdske spilje u Vepricu kod Makarske, podizanje škole za djevojke u kojoj su službu učiteljica obavljale časne sestre i osnivanje raznih katoličkih udruženja i Marijinih kongregacija okvalificirane su kao najgora vrsta klerikalizma. Na Vepric kao Marijino proštenište gdje se počeo okupljati lijepi broj hodočasnika gleda se isključivo kroz prizmu prihoda koje donosi jedno takvo hodočasničko mjesto.³⁴

Članak «O našoj ženi» iz pera S. Ostermanna prvi je napis koji se bavi obiteljsko-bračnom problematikom, dotično, neravnopravnim položajem žene u braku. Borba za emancipaciju žene toliko je važna da stvaranje «*novog višeg čovjeka*» (kurziv u originalu, op. a.) kao i cjelokupni preporod hrvatskog naroda ovise o preporodu hrvatske žene. Taj preporod treba ići u pravcu oslobađanja žene od podčinjenosti u koju ih je doveo «neobrazovani i natražni» muškarac. Rezultati te borbe ovisit će, u prvom redu, o tome koliko će žene imati snage prisiliti muškarce da poštuju njihova prirodna prava. Kako se radi o pionirskom i nimalo laganom poslu razbijanja stoljetnih okova u kojima se nalazila hrvatska žena, prve pobornice emancipacije

32 RNL, br. 307, Rijeka, 25. XII. 1911., str. 2-3.

33 RNL, br. 6, Rijeka, 7. I. 1912., str. 3.

34 RNL, br. 1, Rijeka, 2. I. 1912., str. 2.

«moraju biti tijelno i duševno obrazovane, moralno jake, u svemu otmjeno ustrojene, radine i gospodarski neovisne. Ovakve se žene rijetko rađaju, njih treba odgojiti, a to je zadatak u prvom redu ženskih liceja».³⁵ Da situacija nije bolja ni drugdje u svijetu, svjedoči mišljenje Hugesa le Rouxa iz pariškog «Matina» kako su muškarci koji razumiju žene «bijeke vrane», koje RNL bez komentara prenosi.³⁶

Ljubljanski «škof i knez» Anton Jeglič, prema liberalnim navodima središnja osoba crne internacionale u jugoslavenskim zemljama, u više se navrata našao na udaru RNL-a. Zamjerao mu se izvoz klerikalizma u hrvatske zemlje i krutost u postupcima prema svećenicima koji nisu dijelili njegovo mišljenje. Kad je umirovio jednog svećenika, s čime se nisu složili župljani, RNL je već vidio da se sprema novi slučaj Ricmanje.³⁷ Jednako bi u suprotstavljanju akciji koja je išla za odcjepljenjem Rijeke od Senjsko-modruške biskupije trebalo zaprijetiti novim Ricmanjem.³⁸

4. RNL 1913.-1914. - doba žestokog obračuna s Crkvom

S pojavom Riječkih novina (RN) u prosincu 1912. započinje eskalacija sukoba između katolicizma i liberalizma u Rijeci. Bila je to «toljagaška borba» u kojoj su obje strane više nastojale ocrniti protivnika nego opravdati svoje stavove. To je vrijeme kad RNL nemilosrdno udara po samim temeljima crkvenog nauka. Paralelno s optužbama zbog klerikalizma nastoji se «znanstveno» obračunati s dogmatskim i moralnim naukom Crkve.

Biblijski odgovor na pitanje grijeha i zla kao posljedice grijeha RNL svodi na obični mit koji nema nikakve znanstvene osnove. Za razliku od Biblije koja raj kao «zlatno doba» stavlja u daleku

35 RNL, br. 211, Rijeka, 4. IX. 1912., str. 2.

36 RNL, br. 215, Rijeka, 8. IX. 1912., str. 3.

37 RNL, br. 142, Rijeka, 16. VI. 1911., str. 2. Ricmanje, kapelanija župe Dolina u Sloveniji, tada Tršćansko-koparska biskupija. Kad je biskup Šterk 1899. ograničio upotrebu glagoljice, a k tome nije Ricmanje podigao na razinu župe, došlo je do pobune na čelo koje se stavio župnik Anton Požar. Župljani su se obratili križevačkom vladiki Drohobeckyju tražeći prelazak na grkoistočni obred. Spor je riješen tek 1909. tako da su župljani prihvatili novog župnika, a pitanje upotrebe staroslavenskog i slovenskog jezika u liturgiji riješit će naknadno biskup. (Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II* (1883.-1947.), IKD Sv. Ćirila i Metoda, Pazin, 1973., str. 319.

38 RNL, br. 149, Rijeka, 24. VI. 1911., str. 2.

prošlost, RNL navodi neke znanstvene rezultate koji nastoje dokazati da kako idemo dalje u prošlost sve je više divljaštva, pa zlatno doba, kao posljedica napretka čovječanstva na svim područjima, nije stvar prošlosti nego budućnosti. I znanstveno i religiozno tumačenje imaju posljedice na etičkom području. Religiozno tumačenje, okrenuto prošlosti, zastupa pesimistički moral. Krajnji je cilj tog morala podvrgnuti čovječanstvo popovima. Liberalna logika nosi obilježja jeftinih silogizama: Ako je čovjek od početka proklet i ako je to prokletstvo povezano sa stupnjem udaljavanja od Boga onda svećenici, kao posrednici između Boga i ljudi, jedini mogu zaustaviti taj proces udaljavanja.³⁹ Prijetnje vječnom kaznom, koje zapravo i nema, jer bi to bio dokaz da je vrag jači od Boga, samo služe popovima da bi vjernicima utjerali strah i tako lakše manipulirali njima.⁴⁰

«Klerikalno zaglušljivanje» najviše je okrenuto prema ženama i djeci. Od žena se nastoji doznati što rade njihovi muževi i uvjeriti ih da je najbolje svoj imetak ostaviti Crkvi, a ne nekom od rođaka. Sve to s jedne strane jača bogatstvo Crkve, ali s druge strane unosi svađe i razdor u obitelji.⁴¹ Na taj način Crkva umjesto čuvarice obitelji postaje čimbenik koji unosi razdor i pridonosi raspadanju obitelji. Kako Crkva tako i hazardne igre razaraju obitelji pa se, u cilju spašavanja obitelji, predlaže ukidanje takvih igara.⁴² Slijedom ove logike jasno je da bi i Crkvu trebalo ukinuti. Nešto će kasnije takva misao biti i eksplicitno iznesena.

U završnoj fazi obračuna s hrvatskim «klerikalcima» RNL, svjestan da kompromisa između liberalnog i katoličkog koncepta jednostavno nema, počinje otvoreno udarati na samo opravdanje postojanja Katoličke crkve i njezine misije među slavenskim narodima. Osim već pomalo otrcanog prozivanja ispovjednika zbog iskorištavanja sakramenta ispovijedi za informiranje o tome tko čita RNL, susrećemo i otvoren poziv Hrvatima da, po uzoru na pravoslavnu braću u susjedstvu, osnuju svoju nacionalnu Crkvu, jer «dok je Crkva pod vlašću naroda dotle je ona jako nacionalno uporište, dočim crkva kao vlast jest najjače potlačujuće sredstvo». Zoran je

39 RNL, br. 16, Rijeka, 18. I. 1913., str. 2.

40 RNL, br. 218, Rijeka, 11. IX. 1913., str. 2.

41 RNL, br. 44, Rijeka, 20. II. 1913., str. 3.

42 RNL, br. 69, Rijeka, 21. III. 1913., str. 2.

dokaz točnosti citiranog razmišljanja sudbina južnoslavenskih naroda. Svi katolički Slaveni, uključujući i moćne Poljake, potlačeni su i neslobodni, dok svi pravoslavni Slaveni, čak i brojem mali Crnogorci, uživaju blagodati narodne slobode. Izdaja Vuka Brankovića na Kosovu manja je od izdaje klerikalaca i Crkve u hrvatskom narodu. Naime, Branković, iako je Srbe izdao, nije im ubio želju za životom i osvetom, a hrvatski su klerikalci i Crkva upravo to učinili.⁴³

Mladići i djevojke izloženi su pak «mračnjaštvu» školskih kateheta. Ovi ne samo što «dresiraju čak prema klerikalnom, jezuitskom receptu» nego budne paze da se u školi ne bi pojavio neki profesor naprednih ideja. Ako se slučajno i pojavi, njegov je vijek trajanja kratak. Naime, nakon promptne prijave nadležnim tijelima takav je mogao biti otpušten iz službe. Zato u hrvatskim školama umjesto znanstvenog pogleda na svijet prevladava klerikalni dril.⁴⁴

Veća zastupljenost muškaraca nego žena na području umjetnosti i znanosti nije posljedica njihovih urođenih sposobnosti nego viših mogućnosti školovanja. Zato treba sve sile upregnuti kako bi svi oblici i sve razine obrazovanja bile dostupne i djevojkama. Na taj se način RNL još jednom dotakao potrebe školovanja djevojačka kao preduvjeta emancipacije žena.⁴⁵ Prijevod knjige Giuseppea Mazzinija «Ljubav i zadaća žene» namijenjen je «srpskohrvatskoj ženi i djevojci» da bi potakla njihov angažman na nacionalno-političkom polju budući da one «malo ili nikako ne sudjeluju u opštem našem nacionalnom htijenju».⁴⁶ Crkvenom pozivu na pomirenja i oprostjenja među supružnicima, pa i u slučaju najtežih grijeha kao što je primjerice preljub, RNL u jednom od svojih rijetkih izleta u bračne vode suprotstavlja svoje viđenje. «Ako žena iznevjeri muža i još je uhvaćena u samom činu muž je treba potjerati i prepustiti njenoj sudbini. A oni koji vjeruju u oprostjenje i popuštanje obično na kraju dovedu sve do ubojstva žene ili sebe.»⁴⁷ Nasuprot kršćanskoj askezi i shvaćanju o ovoj zemlji kao dolini suza u središte modernog

43 RNL, br. 116, Rijeka, 16. VI. 1914., str. 2. Po prvi put ne pravi se razlika između Katoličke crkve i klerikalizma.

44 RNL, br. 67, Rijeka, 19. III. 1913., str. 2.

45 RNL, br. 69, Rijeka, 21. III. 1913., str. 3.

46 RNL, br. 143, Rijeka, 17. VI. 1914., str. 2.

47 RNL, br. 233, Rijeka, 28. IX. 1913., str. 3.

nazora na život treba staviti radost, vedrinu i sreću odnosno vratiti se grčkom idealu kalokagatije.⁴⁸ Optužbe iz katoličkih redova na račun liberala zbog toga što traže odvajanje države od Crkve, školu potpuno slobodnu od utjecaja Crkve i vjere, te uvođenje građanskog braka, Supilov list ne demantira kao neistinite.⁴⁹ Te su optužbe samo povod da se pokaže kako nastupajući klerikalizam vodi u sužanjstvo hrvatski narod jer mu je na prvom mjestu Rim, a tek na desetom, i to ako Rim dopusti, interes vlastitog naroda.⁵⁰ Uspjeh u osnivanju Marijinih kongregacija u Primorju objašnjena je ne kao posljedica prirodne pobožnosti ženskog svijeta prema Majci Božjoj nego kao držanje klerikalne šape nad ženama preko kojih kontroliraju i njihove muževe.⁵¹

U historiografskim radovima koji se bave životom i djelom biskupa Mahniča ili vremenom u kojem je djelovao⁵² nigdje se ne spominje da je krčki biskup u svom beskompromisnom obračunu s liberalizmom izrijekom zabranio čitanje RNL-a kao što je to 1903. učinio s «Pravom našom slogom», liberalno-protukatoličkim glasilom Ivana Krstića, začetnika tzv. «istrijskog pokreta». Međutim, RNL nakon informacije da je «krčki fanatik i bjesomučni furtimaš» zabranio čitanje RNL-a u svojoj biskupiji,⁵³ donosi i informaciju kako je Mahnič svećenicima svoje biskupije naložio da ne mogu dati odreženje onima koji čitaju RNL ako ne obećaju da to više neće činiti. Nakon Mahničeva jasnog signala, pod pritiskom riječkih kapucina, i senjski biskup Roko Vučić donosi okružnicu o zabrani čitanja i širenja RNL-a koji su župnici nekih župa čitali na nedjeljnim misama.⁵⁴

48 Pojam kalokagatija označava savršenstvo, sklad ljepote i dobrote kao ideal kojemu treba stremiti cjelokupni odgoj. RNL, br. 277, Rijeka, 19. XI. 1913., str. 3.

49 RNL, br. 72, Rijeka, 25. III. 1913., str. 2.

50 RNL, br. 52, Rijeka, 1. III. 1913., str. 2.

51 RNL, br. 79, Rijeka, 29. III. 1913., str. 2.

52 Usp: Anton BOZANIĆ, *Biskup Mahnič pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost i dr., Zagreb-Krk, 1991.; Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest, Katolička crkva u hrvatskoj politici*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994.; Ignacij RADIĆ, *Doktor Antun Mahnič, biskup krčki*, Dobra štampa, Slavonska Požega, 1940.

53 RNL, br. 68, Rijeka, 20. III. 1913., str. 2.

54 Poimenice su spomenute sljedeće župe: Drenova, Krasica, Vinodol i župe na Grobinšini te fratri na Trsatu. RNL, br. 80, Rijeka, 20. IV. 1913., str. 3. U svibanjskim brojevima 1913. na više mjesta spominju se župe koje su čitale okružnicu biskupa Vučića o zabrani čitanja RNL.

Zbog učestalih napisa u kojima se govori o zloupotrebama u prikupljanju prinosa za izgradnju crkve, kapucini su podigli tužbu protiv RNL-a.⁵⁵ O ishodu tužbe, nažalost, nisam pronašao informacije.

U određenim stvarima kao što je pitanje mode, štetnosti plesa za moral mladih i opasnosti od alkoholizma postoji određena podudarnost između katoličkih stavova i onih na stranicama RNL-a. Međutim RNL u apstinentskom, antialkoholnom pokretu koji je pokrenuo riječki kapucin Dujmušić vidi pretjerivanje, bez logičke i etičke osnove. Tako i ono što je po sebi dobro u rukama «klerikalaca» postaje «čudaštvo poput kakovog sporta besposlenih».⁵⁶

5. Slučaj Johance Jeroušek kao sredstvo protukatoličke propagande

Slovenka Johanca Jeroušek, iz Repinja (Kamnik), članica kongregacije Kćeri Marijine, dolazi u Rijeku 1906. i zapošljava se kod benediktinki na njihovom posjedu u Podmurvicama. Nakon nekoliko godina boravka u Podmurvicama za Johancu se počelo pričati da se znoji krvavim znojem kao Isus u Getsemani. Godine 1911., nakon što su je riječki kapucini primili u franjevački Treći red, naseljava se na gradskoj periferiji gdje zajedno s bratom živi obrađujući zemlju i čuvajući krave. Ono što je u Podmurvicama započeto kao priča samo za užu krug, od korizme 1911. širi se po Rijeci i okolici nevjerojatnom brzinom. Kako je slučaj dobivao sve šire razmjere, neki kapucini dolaze iz Italije da se osvjedoče u nadnaravnost pojave, senjsko-modruški biskup je formirao komisiju koja je trebala ustanoviti radi li se zaista o čudu. Nakon dosta površnog ispitivanja peteročlana komisija sastavljena od četvorice svećenika i jednog liječnika, ustanovila je da se u slučaju Johance Jerušek ne radi ni o kakvoj patološkoj pojavi nego o čudu.⁵⁷ Bruka je nastala kad se ustanovilo da nije posrijedi nikakav čudesan događaj, nego smišlje-

55 RNL, br. 134, Rijeka, 5. VI. 1913., str. 2.

56 RNL, br. 135, Rijeka, 7. VI. 1914., str. 2.

57 Mile BOGOVIĆ, Crkvena povijest Rijeke od 1889. do 1924., u.: (Darko DEKOVIĆ, gl. urednik), *Bernardin Škrivanić i njegovo vrijeme*, Zbornik radova, Matica hrvatska-Ogranak Rijeka, Rijeka, 1997., str. 29.

na namještaljka. Johanca je naime, vjerojatno na nečiji nagovor, uz pomoć cjevčice pumpala teleću krv i tako ostavljala privid znojenja krvavim znojem.

Ukratko opisan događaj poslužio je Supilovu RNL-u da iskali svu žuč protiv «klerikalnog tabora» u Rijeci i kapucinskog samostana kao središta tog tabora. Iz broja u broj napisima o otkrivenoj montaži vezanoj uz Johancu Jeroušek koju, ne bez ironije, naziva «sveta Johanca», nastoji pokazati na što su sve spremni riječki klerikalci na čelu s Bernardinom Škrivanićem. Stalnim se «podgrijavaњem» teme o Johanci na udarnim mjestima u listu, istaknutim i brižljivo biranim naslovima, htjelo kod čitatelja stvoriti odbojnost prema Mahničevu tipu katolicizma koji je u Rijeci svim srcem podržavao Škrivanićev krug. Evo samo nekih od tih naslova: «Nečuvene klerikalne sljeparije», «U borbi protiv klerikalnog zaglupljivanja i izrabljivanja puka», «Zaluđivanje puka Johančinim čudesima», «Srednjovječne kapucinske sljeparije s Johancom», «Grozna otkrića o klerikalnim prijevarama» itd.

U razobličavanju događaja vezanih uz «svetu Johancu» RNL stalno naglašava dvije stvari. Johanca je, s jedne strane žrtva klerikalnih krugova kojima je u svojoj naivnosti poslužila kao sredstvo njihove propagande, a s druge strane ti su je isti krugovi odbacili, bez imalo skrupula, kad je postalo jasno da je na djelu obična, na baš vješta, montaža, a ne čudo. Čak štoviše, tvorci «Johančinih švindlarija» nastoje se u javnosti prezentirati kao oni koji su prvi ukazali na prijevaru. U fazi dok su svim silama podržavali Johancu i povlačili je po raznim procesijama, kapucini nisu dopuštali nikakvu sumnju u njezinu izravnu vezu s nebom. A onima koji su se usudili posumnjati u istinitost događaja kapucini su prijetili zatvaranjem u ludnicu.⁵⁸ Međutim, upravo su kapucini, smatra RNL, najbolje znali da je Johanca varalica, jer se «kretala među njima, stanovala je u njihovoj kući, uvijek je bila u njihovoj crkvi, vodila je predstave u njihovoj kući, kapucini su je vodili kao sveticu u procesije, održavali su predavanje o njoj itd. Ipak je nisu prokazali, jer se ona dobro uklopila u njihov sustav zaglupljivanja običnog puka, a sve da se od naivnih

⁵⁸ RNL, br. 267, Rijeka, 7. XI. 1913., str. 2.

iznudi novac.⁵⁹ Često isticanje da je glavni motiv rada kapucina novac, kod nižih se, često socijalno ugroženih, slojeva vjernika stvarala odbojnost prema Crkvi. Procesu sekularizacije u gradu na Rječini zacijelo je pomagalo i «prežvakavanje» teme o «svetoj Johanci».

Događanja oko «svete Johance» RNL koristio je isključivo za obračun s riječkim klerikalizmom, čiji je ideolog i organizator bio kapucinski samostan u Rijeci. O svećenicima koji, kao župnik Kukanić, nisu nasjeli Johančinoj prijeveri, piše se s uvažavanjem i podcrtava se da je tri puta odbio izdati Johanci potvrdu o njezinoj svetosti.⁶⁰ Međutim, ako je samom Listu bilo teško odrediti što bi to u praksi bio klerikalizam, pa se pod ovaj pojam svrstavala i kulturno-prosvjetna, pa čak i pastoralna djelatnost Crkve, ako se nije uklapala u liberalnu shemu o Crkvi, onda je obični vjernik još teže pravio diferencijaciju između «klerikalne» i «antiklerikalne» struje u Crkvi. Zato je praktična posljedica pisanja RNL-a bilo poistovjećivanje Katoličke crkve u Hrvatskoj s klerikalizmom. Stvaranje takve slike o Crkvi unosilo je zabunu u vjerničke redove i doprinosilo stvaranju antikatoličkog raspoloženja.

Od pojave prvog napisa o «svetoj Johanci» 18. listopada 1913. pa do posljednjeg u 1913. godini, 21. studenog, RNL je čak 14 puta pisao o Johanci i onima koji su je naveli na prijeveru, potom podržavali da bi je se na kraju, kad je skandal izbio u javnost, odrekli. Smatrajući da je Johanci posvećena dovoljna pozornost, te da u nedostatku novih informacija nema svrhe stalno ponavljati iste detalje, u RNL-u od 21. studenog do kraja 1913. nema ni slova o Johančinu čudu. Sudski proces protiv Johance pred ljubljanskim sudom početkom 1914. zbog prijevera koje je učinila u Vodicama (Slovenija) kamo se sklonila nakon otkrivanja prijevera u Rijeci, bio je povod za povratak Johance na stranice RNL-a. Budući da je sudski proces, prema pisanju slovenskih liberalnih listova «Dan» i «Slovenski narod», a koje prenosi RNL, potvrdio ono što je već ranije pisao u RNL-u, tj. da su kapucini iz materijalnih razloga manipulirali Johancom, RNL zalaže se za kažnjavanje pravih krivaca.⁶¹

59 RNL, br. 269, Rijeka, 9. XI. 1913., str. 3.

60 RNL, br. 270, Rijeka, 21. XI. 1913., str. 2.

61 RNL, br. 4, Rijeka, 4. I. 1914., str. 2; RNL, br. 5, Rijeka, 6. I. 1914.; RNL, br. 6, Rijeka, 7. I. 1914., str. 2; RNL, br. 9, Rijeka, 10. I. 1914., str. 2.

Trsatski župnik Andrija Rački jednako je kritički promatrao Škrivanićeva nastojanja oko organiziranja HKP-a kao i ona oko gradnje nove crkve. Njegove ocjene vjerske situacije u Rijeci dosta su slične onima iz RNL-a. I on kao glavnog krivca navodi slučaj Johance. U pismu Ordinarijatu u Senj od 19. studenog ističe: »Sav naš kraj o tome govori i raspravlja, sve se grohotom smije i sprda, a protivna štampa izrabljuje marljivo ovaj slučaj u svoju korist. Na sav mah se više kako svećenstvo izmišlja čudesa, da narod zaglupi a sebi napuni džepove te kako sav rad svećenika ovamo smjera. Mnogi su od nas imali prilike da čuju otraga svojih leđa porugljivi poklik 'Johanca', a čovjek se gotovo boji izići na ulicu, da ne mora gledati stanovita lica, na kojima se odrazuje prezir i sprdnja. Uopće, afera Johanca tako je uskoлебala javno mnijenje, tako je naškodila časti vjere, tako je uništila ugled svećenstva, kao nijedan od gore napomenutih događaja! A tko zna neće li prigodom sudbene rasprave doći na javu i veće nepodopštine i sramotnije činjenice.»⁶² Pa iako navedena ocjena dolazi iz pera protivnika, ona je dosta točno prikazala situaciju u kojoj se našao kler i vjernici u Rijeci. Jednu nesmotrenost određenog kruga svećenika vješto je iskoristio protukatolički liberalizam da bi stvorio sliku o Crkvi kao onoj koja živi od jeftinih prijevara i manipulacija neprosvijećenom vjerničkom masom.

Zaključak

S obzirom na istraživačko pitanje: Kako je i koliko Supilov NL/RNL utjecao na katolicitet obitelji? potrebno je odmah ukazati na neke probleme s kojima se istraživač suočava pri pokušaju da odgovori na to pitanje. Naime, obiteljsko-bračna problematika kao jedno od područja najintenzivnijeg sudara europskog katolicizma i liberalizma, na stranicama Supilovih novina jednostavno nije prisutna. Podržavati liberalni koncept braka i obitelji kao stvarnosti naravnog reda čiji je temelj ugovor bračnih drugova koji se može slobodno razvrći, značilo je, s jedne strane, udariti na obitelj kao čuvaricu moralnih i nacionalnih vrjednota, a s druge strane, podržati

⁶² M. BOGOVIĆ, *n. dj.*, str. 30.

mađarske liberalne zakone o civilnom braku, rastavi braka i civilnom vođenju matičnih knjiga. Ako ni zbog čega drugoga, onda iz političko-pragmatičnih razloga Supilo nije mogao braniti liberalno shvaćanje braka i obitelji. To pak ne znači da posredno nije utjecao na slabljenje katoliciteta obitelji. Prelaskom od kritike klerikalizma, navodnog iskorištavanja vjere u političke svrhe, na kritiku vjere i Crkve kao takve, posredno se pridonosilo stvaranju ozračja u kojem su katolička moralna načela sve manje postajala neupitna, uključujući i ona koja su se odnosila na bračni i obiteljski moral. U tom su pravcu snažnije od NL/RNL-a djelovali drugi procesi kao, primjerice, razvoj trgovine, prometa, industrijalizacija i nagli demografski rast. U gradskoj vrevi, prisiljeni na borbu za golo preživljavanje, bez socijalne i vjerske zaštite svojih seoskih sredina koje su iz raznoraznih razloga napustili, lako su padali pod utjecaj liberalne protukatoličke propagande.

SUPILO'S "NOVI LIST" AND PUBLIC OPINION IN RIJEKA – INFLUENCE ON CATHOLICISM WITHIN THE FAMILY

Summary:

There are three recognizable periods in the writing of "Novi list-Riječki novi list" about religious and church problems, and especially about the role of the Catholic Church in the Croatian people. In the first three years of issue (1900 –1903) "Novi list" defending the principles of the members of Croatian party of Right about unification of Croatian countries, defended the Catholic Church and national restoration in Croatia. During this period there is no sign at all that would question, at least directly, catholic teaching about marriage and family. The second period (1904 – 1907) is noted for acceptance of liberal anti-Catholic views. Though there is no support to the European liberal legislation on marriage, which denies divine character of marriage and family, "Novi list" has introduced confusion among readers permanently attacking more fictive than real clericalism of Church in Croatia. Namely, an average reader could hardly differentiate radical-intransigent Catholicism identified with clericalism in the "Novi list", from liberal and more tolerant type of Catholicism. Thus, it contributed in melting of the catholic idea of family. The third phase (1907 – 1914) is characterized by progressive criticism not only of "clericalism" but also of Catholic Church as such. The open intercession to create a national Church, on the model of Orthodox Church in the neighborhood, of course had influence on marginalizing of the ecclesiastical teaching on marriage and family.

Key words: Novi list/Riječki novi list, Frano Supilo, Catholicism of family, clericalism, liberalism, Anton Mahnić, Škrivanićev krug, Johanca Jerousek